

שיעור יג

ידו של אדם כמקום ד' על ד'⁴⁶

רשות או ברשות

פתיחה | מקום ד' על ד' - משנת התנאים | מקור הדרישה למקום ד' על ד' | תשובות האמוראים | מבנה הסוגיה והבנת מלאכת הוצאה לאור תירוצי הגמרא | חידושו של רבא - לאור הבנות הראשונים בשאלת הסוגיה | חידושו של רב חסדא בלבינה זקופה | חידושו של רב חסדא בקנה | רב חסדא וסוגייתנו: קריאה חדשה של מסקנת הסוגיה

פתיחה

במשנה הראשונה של מסכת שבת שנינו:

פָּשַׁט הָעֵנִי אֶת יָדוֹ לְפָנָיִם וְנָתַן לְתוֹךְ יָדוֹ שֶׁל בַּעַל הַבַּיִת, או שְׁנָטַל מִתּוֹכָהּ וְהוֹצִיא, הָעֵנִי חָיֵב וּבַעַל הַבַּיִת פְּטוּר. (שבת א, א)

ראשית הסוגיה (ד א) בהעלאת שאלה עקרונית על דין המשנה: מדוע העני יתחייב, הרי כדי לעבור על מלאכת הוצאה צריך עקירה והנחה מעל גבי מקום ד' על ד', תנאי שאיננו מתקיים בנטילה מיד או נתינה ביד:⁴⁷

פשט העני את ידו. אמאי חייב? והא בעינן עקירה והנחה מעל גבי מקום ארבעה על ארבעה, וליכא

הגמ' בודקת במהלך הסוגיה מספר תשובות לשאלה זו. אנו נדון באופי השאלה, מה המקור שלה ומה משמעותה, ונתבונן בתשובות הרבות שהגמ' מציעה לשאלה זו, כל תשובה בנפרד, ובמבט כולל על המהלך של הגמרא, נשווה בין סוגיות שונות לבין סוגייתנו ונדון ביחס ביניהן. ננסה גם לדלות מתוך סוגייתנו הבנות יסוד שונות במשמעות הגדרת הרשויות ונוכחותם של בני אדם או חפצים בתוך הרשות.

מוקד החידוש בסוגיה הוא בתירוצו האחרון של רבא. ננסה להראות כי חידושו של רבא נולד בבית מדרשו של רבו - רב חסדא, וכי יש לו משמעות מרחיקת לכת מכמה בחינות של תפישת מושג הרשות וגדרי מלאכת הוצאה בשבת.

46. תודה רבה לתלמידיי חגי אנגלמן נ"י, אלוועי סתו נ"י ודובי מיטלמן נ"י על סיכום השעורים ועל השותפות בכתיבת פרק זה.

47. במהלך סיכום הסוגיה, אזכיר את המושג 'מקום ד' על ד' בתור רק 'מקום ד' מטעמי נוחות הלשון.

מקום ד' על ד' – משנת התנאים

שאלת הגמרא מוצגת כהנחת יסוד אקסיומטית, ואיננה פתוחה לדיון או למחלוקת. אין לסוגיה ספק בכך שהנחה או עקירה בהגדרתן למלאכת הוצאה הן רק במקום ד' על ד'. אמנם, לכשנתבונן במשנת התנאים בסוגיה זו, נגלה שאין הם מזכירים ולו פעם אחת עקירה והנחה ממקום ד' על ד', ודרישה זו מופיעה רק בפירושי האמוראים על המשניות. נתבונן בכמה דוגמאות:

1. המשנה שלנו כמובן איננה מזכירה את הצורך בעקירה ובהנחה במקום ד', אלא מתארת בפשטות חיוב על הוצאה בנטילה מיד ליד.

2. להלן שבת דף ק א:

הזורק ארבע אמות בפותל, למעלה מעשרה טפחים – פזורק באויר. למטה מעשרה טפחים – פזורק בארץ. הזורק בארץ ארבע אמות – חייב. גמ' וְהָא לֹא נָח? אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: בְּדַבְּלָה שְׁמִינָה שְׁנִינּוּ.

גם כאן, ההנחה מוזכרת רק בגמ' ולא במשנה, ובכל אופן, לא נזכרת כאן דרישה להנחה על גבי מקום ד'.

3. במשנה עירובין צז ב:

הִיָּה קוֹרָא בְּסִפְרָא עַל הָאִיִּסקוּפָּה וְנִתְגַּלְגַּל הַסֵּפֶר מִיָּדוֹ – גוֹלְלוּ אֶצְלוֹ. הִיָּה קוֹרָא בְּרֵאשׁ הֶגֶג וְנִתְגַּלְגַּל הַסֵּפֶר מִיָּדוֹ, עַד שֶׁלֹּא הִגִּיעַ לַעֲשָׂרָה טַפְחִים – גוֹלְלוּ אֶצְלוֹ. מִשֶּׁהִגִּיעַ לַעֲשָׂרָה טַפְחִים – הוֹפְכוּ עַל הַפֶּתַח. רַבִּי יְהוּדָה אָמַר: אֶפִּילוּ אִין מְסוּלָק מִן הָאֶרֶץ אֵלָא כְּמֵלֵא מַחֵט – גוֹלְלוּ אֶצְלוֹ.

שוב, אין התייחסות לדרישה להנחה על מקום כלשהו. בהמשך הגמ', האמוראים מעמידים את המשנה בכותל משופע כדי שנוכל לקרוא את המשנה כאילו יש בה הנחה, ואז, לפי הנסיבות, תיתכן גם הנחה על גבי מקום ד'.

4. בברייתא אצלנו בסוגייה:

דִּתְנִינָא: זֶרֶק וְנָח עַל גְּבִי זֵיז כֹּל שֶׁהוּא – רַבִּי מַחֲיִיב, וְחֻכְמִים פּוֹטְרִין.

גם פה, רואים שההנחה היא בכל שהוא, והאמוראים מעמידים את המשנה באילן שנופו נוטה לרה"ר, ושדינן נופו בתר עיקרו וכאילו יש מקום ד' על ד' בנופו, כמו בעיקרו.

רואים בצורה מובהקת שהדרישה להנחה על גבי מקום ד' שהיא בבחינת אקסיומה בדברי האמוראים, איננה מצויה במשנת התנאים. ייתכן שזו הגדרה שחידשו האמוראים, ועלינו להסביר את מקורה וסיבותיה, אך כדרכה של תורה ייתכן גם שהאמוראים חושפים ומגלים יסוד שהיה מצוי ברקע תורת התנאים אך לא נוסח במפורש. נעיר, שגם עצם הדרישה להנחה פיסית של החפץ (ולא רק למעבר או לנוכחות של החפץ ברשות) מצויה כנראה במחלוקת

בין התנאים, במיוחד סביב סוגית קלוטה כמי שהונחה, ביתא כמאן דמליא דמיא ובחלק מהמקורות שהוזכרו למעלה.

מקור הדרישה למקום ד' על ד'

בשאלת המקור או הטעם לדרישה למקום ד' על ד', נחלקו הראשונים:

1. רש"י כתב: "דהוי חשוב למיהוי הנחתו הנחה ועקירתו עקירה". רש"י מתייחס לחשיבות המעשה, ולא למקום. כדי שמעשה ההנחה יהיה 'חשוב', הוא צריך להיות ממקום ד' אל מקום ד'. כלומר, המלאכה צריכה להיעשות באופן "חשוב", במשמע: רציני, משמעותי, כדי להיחשב מלאכה. ייתכן שזו הגדרה שנובעת מהדרישה 'למלאכת מחשבת' - היינו מלאכה חשובה כדרך בעלי המלאכה.
2. ר"ת והרשב"א כתבו שהתנאי של מקום ד' הוא מפני שאנשים רגילים להניח במקום כזה. זו אינה שאלה של חשיבות, אלא של מלאכה כדרכה: זו הדרך של בני האדם. המלאכה תיחשב ככזו אם היא נעשית כדרך שרוב בני האדם עושים אותה.⁴⁸
3. ר"י בתוס' והרשב"א מבינים שזהו תנאי בהגדרת מקום: הפס' אומר "אל יצא איש ממקומו", ובעירובין (יז ב) דרשינן אל יוציא (הפץ), ומשם מקור לאיסור הוצאה, והנה שלפי הגדרת התורה הוצאה היא ממקום, ואין מקום נקרא מקום, אלא כשהוא גדול מד' על ד'.⁴⁹
4. לדעת הרמב"ם והרשב"א מקום ד' על ד' נצרך מפני שהוא פונקציונלי, כלומר: הוא מאפשר הנחה יציבה, רצינית:

והיסוד השלישי שלא יתחייב העוקר מרשות והניח ברשות שניה עד שיעקור ממקום שיש בו ארבעה על ארבעה ויניח במקום שיש בו ארבעה על ארבעה או יותר על כך, לפי שכל פחות משעור זה לא ינוחו בו הדברים המונחים שם ולא ישארו עליו אלא אם היו דברים קטנים, וכיון שביד האדם נחים דברים גדולי הכמות ונשארים עליה כמו שנשארים הדברים הקטנים מחמת יכולת הכפיפה והפשיטה והתפיסה שיש לה לפיכך נחשבת כמקום שיש בו ארבעה על ארבעה, ומי שהניח חפץ ביד אדם כאלו הניחו בקרקע המקום שבו אותו האדם. (פירוש המשניות לרמב"ם)

48. ראה למשל משנה צב א בעניין הוצאה כדרכה ובגמ' שם כעקרון של המלאכה, וכן במשנה קג לגבי כתיבה וכיו"ב. אמנם, אם ד' על ד' הוא עקרון של "כדרכה", הרי הוצאה ביד היא ודאי דרך הוצאה, ומדוע התקשתה הגמ' וכנראה שהגדרה זו של ר"ת היא אליבא דמסקנה ודברי רבא שידו של אדם חשובה לו כד' על ד', ולדבריו כוונתו היא שכיוון שאנשים רגילים להוציא בידם, יש ליד אותו דין.

49. נעיר שפשוטו של מקרא שהמילה "ממקומו" מוסבת על האדם היוצא, ולא על החפץ. ועוד, שתירוץ זה נוח לפי שיטת התוס' עצמם שלמדים הוצאה מפס' זה האמור במן. לדעת רש"י הוצאה נלמדת רק מהמשכן, וכגמ' צד ב להלן, וראה שיעור י.

לדעת הרמב"ם השאלה היא האם המקום יציב וראוי לקבל בו דברים, ומקום יציב הוא לכל הפחות ד' על ד'. לפי שיטתו, יש להניח שהסוגיה הניחה בתחילה כר"י או רש"י, ולכן חשבה שיד איננה כמקום ד' על ד', ולבסוף במימרת רבא בעצם מתהפכת הנחת היסוד, כלומר: ההבנה של מהות הדרישה למקום, והופכת ממקום ממשי למקום פונקציונלי, וממילא גם יד מהווה מקום כזה, שהרי הנחה או עקירה ביד הן יציבות ופונקציונליות. כך יש להבין את דברי רבא במסקנה לפי הרמב"ם: "ידו של אדם חשובה לו", כלומר: מבחינה תפקודית ומעשית - היא מספקת "אותה סחורה" שמספק משטח של ד' על ד' טפחים.

5. הרמב"ן כתב: גמרא גמירי ליה.

שאלת הגמ' כאן על מעמדה של יד והחסרון בהיעדר מקום ד' על ד' מופיעה גם בגמ' בעירובין בסוגיה אחרת, כפי שהעיר התוס' בד"ה "אלא אמר רב יוסף". הגמ' שם שואלת שאלה דומה, ומתרצת באופן הבא:

אָמַר רַב יוֹסֵף: הַשְּׁתִּין וְרֶק - חֲיִיב חֲטָאָת. וְהָא פְּעִינָן עֲקִירָה וְהַנְּחָה מֵעַל גַּבֵּי מְקוּם אַרְבָּעָה, וְלִיפָּא! מִחֲשַׁבְתּוּ מְשׁוּיָא לִיָּה מְקוּם.

הגמ' מתרצת שם בפשטות, שמפני שהאדם חושב על מקום הנחתו כמקום, הוא נחשב ככזה גם מבחינה הלכתית. כלומר: הרי הוצאת הרוק או השתן נעשות לפי מחשבתו ורצונו של אדם, ואם כך הוא רצונו, וגם כך טבע הפעולה, זה בדיוק כמו מקום ד' על ד'. מדוע הגמ' לא יכלה לתרץ באותו אופן אצלנו? מדוע אי אפשר לתרץ שאדם מחשיב את ידו כמקום ד', כמו ברק (ירק) והשתין, ולכן היא תיחשב ככזה?

רבנו תם תירץ:

ותי' ר"ת דהא דאמר מחשבתו משויא ליה מקום היינו היכא דלא ניחא לי' בענין אחר אלא בענין זה.... אבל הכא אינו חושש אם מקבל בידו או בכלי אחר.. (תוספות ד ב)

יש, אם כן, הבדל בין המקרים. בעירובין, אין לו חלופה אחרת לביצוע הפעולה אלא זו. דהיינו, אין עוד מקום בעולם שהוא רוצה שהדבר ינוח עליו, או יעקר ממנו, אלא המקום הזה, ולכן מחשבתו משויא ליה מקום. אך כאשר יש עוד אופציות להנחה של החפץ כמו אצלנו, שניתן להניח את החפץ גם על הרצפה, או על השולחן, אין למחשבה שלו משמעות. לאמור, מחשבתו משויא ליה מקום רק אם ברור שהמקום הזה דווקא עדיף ורצוי לאדם, ולא אם הבחירה שלו במקום הזה היא אפשרית ולא הכרחית כמו בנותן לתוך ידו, שבאותה מידה יכול היה להניח על הקרקע או על שולחן, שכן אז לא נכון לומר "אחשביה", שהרי אין מקום זה (היד) חשוב עבורו יותר מכל מקום אחר. ודבריו מוכרחים, שאם לא נאמר כך, בטלו גדר שיעורים, ומלאכה כדרכה וכל כיו"ב, שתמיד נאמר שמחשבתו של אדם משויא ליה דרכו, או שיעורו וכל כיו"ב, ולכן רק אם כך היא דרכה ועניינה של פעולה זו, ואין דרך סבירה לעשותה אחרת, אמרינן דלא בעי מקום ד' על ד' אלא מחשבתו משויא ליה מקום.⁵⁰

תשובות האמוראים

הגמ' מציעה שבע תשובות לשאלתה כיצד יש חיוב על הוצאה ביד, אע"פ שאין בה מקום ד' על ד'. נציג תחילה כל תירוץ בפני עצמו ולאחר מכן, נתבונן במבנה הסוגיה ובמגמתה:

א. רבה מעמיד את המשנה כדעת ר"ע אשר אינו מצריך עקירה והנחה ממקום ד', שהרי הוא סובר קלוטה כמי שהונחה דמיא, היינו שגם תעופה באויר (למשל: חפץ שנזרק מרה"י לרה"י ועף דרך רה"ר), מספיקה כדי לחייב. הגמ' דוחה את ההסבר הזה, שכן אף שלהנחה לא מחייב רבי עקיבא מקום ד' ואפילו לא הנחה בכלל, ייתכן שלעקירה הוא מצריך מקום ד', והרי במשנה יש גם עקירה מידו של העני או בעה"ב.

ב. רב יוסף ממשיך את הקו של רבה בכך שהוא מעמיד את המשנה כדעת רבי שסובר שלא צריך מקום ד'⁵¹, וזאת על יסוד שני מקורות. נחלקו רבי וחכמים בזרק חפץ ברה"ר ונח על זיו: "זרק ונח על זיו כלשהו, רבי מחייב וחכמים פוטרים", ומכאן שאין צריך מקום ד'. הגמ' דוחה תשובה זו בגלל ההעמדה של אביי את מחלוקת רבי וחכמים באילן שנפחו נוטה לרה"ר והמחלוקת היא האם "שדי נופו בתר עיקרו", ובעיקרו הרי יש מקום ד'.

ג. הלכה נוספת של רבי עליה ניתן להישען היא זו: "זרק מרה"ר לרה"ר דרך רה"י, רבי מחייב וחכמים פוטרים", רב יהודה מסביר שרבי מחייב גם על ה'כאלו' הנחה ברה"י, וגם על העקירה ממנה וההנחה ברה"ר השנייה. הגמ' דוחה את זה בכך שמדובר על רה"י מקורה, וביתא כמאן דמליא דמיא, ואילו ברה"ר בה עסקינן במשנה, לא ניתן להעמיד במקורה, שהרי אין רה"ר מקורה.

ד. ר' זירא ממשיך את הקו של שני האמוראים לפניו ומעמיד את המשנה כדעת אחרים שאומרים שאם אדם זרק חפץ לחבירו והוא קיבלו במקומו - הזורק חייב. נלמד מכאן, שהם לא מצריכים מקום ד', הגמ' דוחה באותה דחייה של התירוץ הראשון שאולי הם לא מצריכים מקום ד' להנחה, אבל לעקירה מצריכים.

ה. ר' אבא משנה את אופי התירוץ בכך שהוא מקבל את ההנחה שאכן צריך מקום ד' על ד' לכולי עלמא, אלא שהוא מעמיד את המשנה באדם שמחזיק טרסקל(סל) שיש בו ד' טפחים.

ו. ר' אבהו התקשה עם תשובתו של ר' אבא, כיוון שבמשנה כתוב 'ידו', ולכן הוא מעדיף להעמיד את המשנה באופנים שונים של הצמדת היד לקרקע, כך שידו תיחשב כקרקע, על מנת להסתדר עם המילה ידו (ננס, שוחה, ידו למטה מג'). ניתן לראות שר' אבהו מעדיף להיצמד ללשון, גם אם להידחק באוקימתא, ואילו ר' אבא העדיף לפרש שלא לפי המשמעות המילולית של ידו, אבל במקרה רגיל ופשוט.

ז. רבא מתרץ את התירוץ האחרון של הסוגיה, ולפיו, "ידו של אדם חשובה לו כמקום ד'". כלומר: הוא מוותר הן על הנסיון לזהות את המשנה עם שיטה תנאית לפיה אין צורך

51. התוס' מעירים שדעת רב יוסף יכולה להסתדר רק עם ההצעה הראשונה של הגמ' ולא עם ההצעה השנייה, כיוון שהוא חולק על דברי רב יהודה שרבי מחייב שתיים.

במקום ד', והן על תירוץ בדרך האוקימתא, ומציע שהמשנה מחדשת חידוש מושגי ולפיו אע"פ שיד אין בה מבחינה אוביקטיבית מקום ד' על ד', כיוון שהיא חשובה לאדם לעקור הימנה ולהניח בה כמקום ד', מבחינה הלכתית יש לה דין מקום ד' על ד'.

מבנה הסוגיה והבנת מלאכת הוצאה לאור תירוצי הגמרא

את תשובות האמוראים יש לחלק לשלושה חלקים:

1. קבוצת האמוראים הראשונה - רבה, רב יוסף ור' זירא, מנסים להעמיד את המשנה אליבא דתנא שלא מצריך מקום ד'.
2. ר' אבהו ור' אבא מעמידים את המשנה בנסיבות ספציפיות בהן בפועל יש מקום ד'.
3. רבא שסובר שיד נחשבת כמקום ד'.

מה ניתן ללמוד ממבנה הסוגיה? ברור שיש הבדל עקרוני בין הגישות השונות לשאלה שהציעה הגמ': מדוע יש חיוב הוצאה מיד ליד אם אין בה מקום ד'. קבוצת האמוראים הראשונה חולקת על ההנחה שבשאלה, כאילו יש קונצנזוס לגבי הדרישה למקום ד', ואם נפסוק כמותם ייתכן שהלכה תהיה בסתם משנה אצלנו שיש איסור הוצאה גם מיד ליד ולא בעינן מקום ד' על ד'. רבי אבא ורבי אבהו מקבלים את ההנחה שבשאלה, ומסבירים שלמעשה היא מתקיימת במשנה, על ידי שינוי מסויים של הסיפור (תוספת סל, מיקום היד וכיו"ב). רבא מבין שאמנם ההנחה שבשאלה היא נכונה, שצריך מקום ד' על ד', אבל המשנה חידשה חידוש גדול ולימדה שהדרישה למקום ד' יכול להתקיים גם ביד (ואולי גם בדברים הדומים ליד) מפני שהיא חשובה לאדם כמקום ד' - ולהלן נסביר זאת.

רבא, שהוא המאוחר בין כל האמוראים שבסוגיה, מציע, כדרכו בסוגיות רבות, שינוי קונספטואלי בגישה לבעיה. לא רק מציאת מקור, וגם לא תירוץ בדרך הביאור העובדתי, אלא שינוי התפיסה: מקום ד' על ד' איננו דרישה פיסית, וגם לא תנאי דיני השיעורים, אלא הוא ביטוי של עקרון אחר גבוה יותר בהגדרת מלאכת הוצאה (הצורך בהנחה, חשיבות, דרך הוצאה וכדו) ויד יכולה למלא אותה פונקציה, ולכן יש לה דין של מקום ד'. לדידו של רבא, הפער בין העקרון של מקום ד' לבין פשט המשנה מהווה הזדמנות לברר את עקרונות ההלכה ולהגדיר הגדרה מושגית חדשה שתהווה מעתה בסיס לעקרונות מלאכת הוצאה.

קבוצת האמוראים הראשונים הנשענת על התנאים שלא מצריכים מקום ד', תופסים את מלאכת הוצאה באופן מופשט, מושגי. אין צורך בהנחה פיסית, אלא עצם המעבר בין הרשויות הוא המגדיר את המלאכה. רגע חציית הגבול בין הרשויות הוא הרגע שבו המלאכה נעשית. וגם אין צורך במקום חשוב, אלא עצם ההעברה בין ההעברה היא הסיבה המחייבת, ולדעת ר"ע ורבי גם ללא הנחה כלל. מכאן צומחת שיטת ר"ע דקלוטה כמי שהונחה, אף שהיא בתנועה באויר, ושיטת רבי המקבילה ברשות היחיד, וכן שיטת אחרים, ועל אחת כמה וכמה שקבלה או העברה ביד תיחשב כהוצאה לפי ההגדרה הפורמאלית של המלאכה. שיטה זו מבטאת תפיסה מופשטת של משמעות המעבר בין רשויות, שאיננה קשורה למציאות ריאלית או לזיקה ממשית לעולם המלאכה והעשייה, וכפי שכתבנו לעיל, (שיעור 5), שמלאכת הוצאה עוברת תהליך של פורמאליזציה וסימבוליזציה של המושגים

ואיננה חייבת למלא פונקציה מעשית בעולם האנושי, הפרטי או המסחרי. אם יש חיוב על הוצאה גם ללא מקום וללא הנחה כלל, מסתבר שהמלאכה קשורה לרעיונות יסודיים של מנוחת החפצים כביטוי של שביתת העולם, וכפרשת המן, או גם לכך ששינוי רשות הוא גם במובן מה שינוי זהות, וראה שם.

שני האמוראים הבאים אשר מצריכים מקום ד', ומתמצים בטרסקל או בידו מתחת לג' טפחים, עושים קונקרטיזציה למלאכת הוצאה, ומעניקים לדין גדרים הלכתיים פסיים, מהמופשט אל המעשה המוגדר, כאשר הדרישה למקום ד' מגדירה באופן מדויק גם את העקירה וגם את ההנחה, על יסודות של מקום חשוב המבטא יציבות.

דברי רבא שגם יד חשובה כמקום ד', משמעותם הבנת מלאכת הוצאה בקונטקסט הקיומי של מעשי בני אדם ותכליותיהם, ולכן מלאכה שנעשית כדרך שבני אדם עושים אותה, מתוך מחשבה ורצון, ויש לה משמעות בעולם הממשי של מעשי בני אדם, אכן תיחשב כמלאכה, והיא איננה כפופה לכללים וגדרים כמותיים ופורמאליים. דומה שתפיסה זו יש לראות בהקשר הרחב של הבנת 'מלאכת מחשבת' כהגדרה של מלאכות שבת על פי אופני המלאכה, איכותם וביצועם במרחב האנושי הממשי של ייצור, יצירה והחלפת סחורות או חפצים, וממילא ההגדרות ההלכתיות אינן מבטלות את היסוד הריאלי של המלאכה. עני שמקבל מזון מבעל בית לתוך ידו - פועל בדיוק כמו שפעולה כזו אמורה להתרחש בעולם הריאלי - ולכן זו מלאכה.

חידושו של רבא לאור הבנת הראשונים בשאלת הסוגיה

למסקנת הגמרא, דברי רבא מתקבלים להלכה ויד אכן נחשבת כמקום ד'. ננסה להבין לאור הבנות הראשונים בשאלת הגמרא, איך דברי רבא נענים לשאלה.

ע"פ הבנתו של רש"י, שמקום ד' נצרך כדי להגדיר את פעולות ההנחה ועקירה כפעולות חשובות, יד אינה פוגמת בחשיבות הפעולות, ואולי זוהי אף דרך אידיאלית לעקירה ולהנחה, כי היד היא איבר הפעולות, במיוחד לצורך אחיזה, מסירה וקליטה של חפצים, ובוודאי שהניסוח: "ידו של אדם חשובה לו", מבליט את חשיבות עשיית המלאכה ביד, מצד תפישת האדם. דומה שרש"י כשפירש את השאלה ניסח אותה בהתאמה לתשובת רבא, וביאר שמקום ד' נצרך - כי הוא חשוב:

מעל גבי מקום ארבעה - דהוי חשוב למיהוי הנחתו הנחה ועקירתו עקירה, וידו לאו מקום ארבעה הוא.

אם כן, רבא יכול להסביר את מעמד יד במסגרת רעיון החשיבות.

ע"פ הבנתו של ר"ת, שאין דרך בני אדם להניח ולעקור שלא ממקום ד', דבריו של רבא מובנים היטב, כיוון שעקירה והנחה היא דרך רגילה של עקירה, הוצאה והנחה, וכך בני אדם עושים. התשובה אכן מובנת מאליה, עד שהיא מעלה תהיה על שאלת הגמרא, שהרי אם הדבר תלוי רק בדרכם של בני אדם, ברור מראש שהמשנה העוסקת בהוצאה על ידי היד מתארת דבר רגיל ביותר, ומדוע שלא יהיה חיוב הוצאה ביד? אפשר שרבנו תם חשב

שבהווה אמינא סברה הגמרא שמקום ד' הוא מחמת הגדרת מקום או סיבה אחרת, ורק למסקנה, לפי דברי רבא, אמרינן שהדרישה היא מצד דרך בני אדם ורגילותם, וזה מתקיים גם ביד. לחילופין, ניתן להסביר שהגמ' הניחה בשאלתה שאף שהסיבה הראשונה למקום ד' היא שכך דרכם של בני אדם, משעה שאמדו חכמים שצריך מקום ד', הגדרתם היא הקובעת. ורבא מתרץ, שהדרינן לסיבה הראשונה, וכיון שהוצאה ביד היא דרכם של בני אדם, חייבים עליה.

ע"פ הבנתו של ר"י, שצריך לעקור ולהניח ממקום ובמקום, והמקום הוא הדבר המרכזי, רבא מלמד אותנו את הדין שהיד נחשבת כמקום ד' על ד' בפני עצמה על אף שפיסית אין בה ד' על ד'.⁵²

לפי הסבריהם של רש"י, ר"ת ורמב"ם, שבעינין מקום ד' על ד' כי זו הנחה חשובה, או כי כך בני אדם רגילים, או כי פונקציונלית יד יודעת ליטול ולקבל חפצים (רמב"ם), אזי כשרבא אומר "ידו של אדם חשובה לו כמקום ד'", הוא לא מזהה אותה כרשות בפני עצמה, אלא אומר שיש לה תכונה שמאפשרת להניח בה באופן חשוב וכו'. אבל מבחינת זיהויה עם רשות - היא מתייחסת לאותה רשות שבה היא נמצאת: יד איננה רשות, היא לא מקום בפני עצמו.

אבל לפי ר"י, לכאורה, לאורך כל הסוגיה הנחנו שצריך 'דין מקום' כדי להניח, ורק מקום ד' על ד' נחשב מקום לפי גדרו מקום, ויד איננה מקום, מבחינה אובייקטיבית. ובסוף הסוגיה רבא מחדש שהיד עצמה היא מקום ד'. היא בעצמה מקום, כיוון דחשובה לו. אמנם, אליבא דאמת טענת רבא לא מובנת לשיטתו: "ידו של אדם חשובה לו...", שהרי הדרישה למקום ד' על ד' נובעת מתפישה אובייקטיבית של מושג המקום ולא מהגדרות יחסיות של חשיבות או דרך בני אדם, וכיצד מחשבתו של אדם תהפוך טפח לארבעה טפחים?

הראב"ד מוסיף לשאול על שיטת ר"י: אם היד היא מקום ד' בפני עצמה, צריך לדון כמו בה כעמוד ברה"ר, ואז חלים עליה אותם כללים - עמוד ד' על ד' ברשות הרבים, אם הוא פחות מעשרה טפחים הוא כרמלית, ואם הוא יותר מעשרה טפחים הוא רשות היחיד. אז לר"י שטוען שיד היא ממש מקום כמו כל מקום ד' על ד', היא תהיה רה"ר רק אם היא פחות מג' טפחים לקרקע, אחרת היא כרמלית או רה"י, ונסתרו דברי רבא:

ומצאתי לראב"ד ז"ל בעירובין פרק המוצא תפילין שהקשה בשם הראשונים ז"ל ידו היכי דמי, אי למטה משלשה מאי איריא משום דהויא כארבעה על ארבעה הא כל פחות משלשה לא בעינן הנחה [אלא] על גבי משהו, ואי למעלה משלשה הויא ליה כרמלית, ואי למעלה מעשרה ליה רשות

52. תוס' בד"ה 'אמר רב יוסף מסביר את הדברים בצורה הבאה: "והא דאמר לקמן (שבת ה.) ה"א ה"מ היכא דאחשבה לידו אע"ג דניחא ליה שיקבלנו בע"א כמו בידו היינו משום דקאמר דידו של אדם חשובה לו כד' על ד' אבל בשאר דברים לא משוי ליה מחשבתו אלא היכא דלא ניחא ליה בע"א". תוס' ממשיך ומסביר לאור זה את הגמ' בהמשך אשר שואלת על תירוץ הגמ' שיד נחשבת כמקום, שחשבנו שהתירוץ אומר שהמחשבה עוזרת להחשיב את היד כמקום, שזאת קפיצת מדרגה ביחס לשאר הדברים שצריך שלא יהיה אפשר בעניין אחר, ולמסקנה, הגמ' אומרת שאפילו זה לא נצרך, יד מקבלת מעמד משל עצמה, היא נחשבת כמקום, לא בגלל מחשבתו של האדם, אלא היא עצמה מקום, היא מקבלת גדר של מקום ולא מתלבשת על דין שאנו כבר מכירים.

היחיד כעמוד, ותירץ הוא ז"ל שאין אדם חולק רשות לעצמו, ותדע לך שהרי למדנו ממשא בני קהת שהמוציא משא למעלה מעשרה חייב הרי שאין דנין באדם דין עמוד בלמעלה מעשרה, וכן אין דנין בו דין כרמלית ולא מקום פטור לפי שהוא נע ונד. (חדושי הרשב"א שבת ה א)

הראב"ד בעצמו תירץ שר"י סבר שאדם איננו נחשב אף פעם רשות בפני עצמו, שהרי הוא חי-דינמי, נייד, אלא הוא תמיד נמצא בתוך רשות, וממילא מתייחס אליה ונחשב כמותה. לכן הנחה על האדם תהיה מזוהה תמיד עם המקום שבו הוא נמצא, וכך גם הנחה בידו. תשובתו מתאימה באמת לקריאת רש"י והרמב"ם שהיד היא כמנוף או כידיית שמקבלת חפץ, ומסופחת למקום שבו היא נמצאת, והיא מספקת חשיבות ויציבות. אבל לר"י שצריך מקום ד' על ד' אין משמעות לחשיבותה של היד, כי הרי צריך הנחה על מקום. ואם היא מקום עצמאי של ד' על ד' - אז יש לה דין של רשות עצמאית, ולא כתירוץ הראב"ד שהיא מקבלת את הדין של הרשות שבה היא נמצאת, והדרא קושייתו לדוכתא וצ"ע, ובעז"ה נציע הסבר להלן.

חידושו של רב חסדא בלבינה זקופה

בהמשך הפרק מביאה הגמ' שתי מימרות של רב חסדא שיש להן זיקה לסוגייתנו, וזו הראשונה שבהן:

אָמַר רַבָּה פֶּר שִׁילָא אָמַר רַב חֲסֵדָא לְבִינָה זְקוּפָה בְּרִשּׁוֹת הָרַבִּים וְזָרֵק וְטָח
בְּפָנֶיהָ חֵיִיב עַל גְּבֵה פְטוּר (שבת ז א)

רב חסדא אומר אמירה כמו פרדוקסלית: אדם שהטיח דבלה על לבינה ברה"ר, אם היא מונחת היטב (על גבה) - פטור, אם היא מונחת בקושי (על פניה) - חייב, ויש להבין את ההגיון מאחורי עמדתו.

רש"י פירש שמדובר על לבינה ששטחה פחות מד' על ד' אך גבוהה מג' טפחים שאין לה דין מקום כשלעצמה, אך היא גם לא חלק מרה"ר כיוון שהיא מפריעה לרבים ולא עוברים דרכה, ולכן יש לה דין של מקום פטור והזורק על גבה פטור. מדוע, אם כך, הזורק בפניה חייב? כתב רש"י:

אם זרק ארבע אמות, דהוי כמונח ברשות הרבים, דכל למטה מעשרה רשות הרבים הוא, ובלבד שינוח (או) למטה משלשה דהוי כקרקע, או באויר כי האי דנדבקה בכותל, וכדאמרינן במתניתין לקמן: הזורק ארבע אמות בכותל למטה מעשרה טפחים - כזורק בארץ, וחייב, וכי אמר למטה מעשרה ברוחב ארבעה כרמלית, וכשאינן רחב ארבעה מקום פטור - היינו בתשמיש המסוים, כגון גב לבינה וראש כותל או עמוד, דהני מסתיים תשמישתייהו, אבל אויר, כגון פני הכותל, דבר הנדבק בו לא הוי רשותא לנפשיה אלא אי למטה מעשרה הוא - הוי רשות הרבים גמור, ואי למעלה מעשרה הוא דלא שלטי ביה רבים - הוי אוירא בעלמא, מקום פטור, כדתנן: למעלה מעשרה

טפחים כזורק באויר ופטור. על גבה פטור - כדמוקי לה אביי ורבא בגבוהה שלשה דלא דרסי בה רבים דהוי מקום לעצמה. (רש"י ז א)

כאשר הדבילה מונחת על הלבנה, כלומר: על חפץ שיש לו שימוש מסויים, מובחן מרה"ר, אין ההנחה נחשבת הנחה ברה"ר. כאשר החפץ מונח/מודבק על קיר הלבנה המאונך, לא ניתן לזהות את הנחתו כהנחה על הלבנה, ובעצם הוא נחשב כמונח ברה"ר. הלבנה מספקת לו את משטח 'ההנחה' - חשיבות ההנחה והיציבות, והזיקה לרה"ר נובעת מהיותו נמצא באויר רה"ר (וראה להלן בשיטת ריב"א).

רבנו תם בתוס' שם מסביר אחרת:

אומר ר"ת דאם נח למעלה משלשה צריך שיהא בפניה ארבעה על ארבעה ומה שמדובק בפני הלבנה חשוב כמונח עליה אע"פ שאינו אלא באויר וכן הא דתנן למטה מ' כזורק בארץ ומוקי לה רבי יוחנן בדבילה שמינה היינו טעמא נמי דכיון שנדבק בפני הכותל שהוא רוחב ד' על ד' חשוב כמונח עליו.

ר"ת מעמיד את דינו של רב חסדא בלבינה ששטחה הוא ד' על ד' וטוען שהקיר אמנם מאונך, אך אנו מתייחסים אליו כמקום ממשי אשר נחשב להנחה, ולכן אם יש בפני הלבנה (כלומר - בצידה) ד' טפחים, נחשב כאילו שהונח על גבה, שהרי הדבילה דבוקה לקיר. לרש"י - אין צורך שיהיו פני הלבנה ד' טפחים, שכן ההנחה מהותית היא על רה"ר עצמה, ולא על הלבנה.

הריטב"א הסביר מבחינה עקרונית כמו ר"ת, אלא שאמר שצריך להיות ד' על ד' בראש הלבנה ולא בצדה, ואף שהדבילה הוטחה בצדי הלבנה, כיוון שיש בראשה מקום ד' על ד' - חשובה כמונחת על גבי מקום כזה.

ריב"א בתוספות מציע פירוש שלישי:

וריב"א פי' דאף למעלה מג' לא בעי שיהא בפני הלבנה וכותל ד' על ד' דכיון שרואה את הקרקע חשיב כמונח ע"ג קרקע.

ריב"א איננו מעמיד את המקרה בלבינה שיש בה ד' על ד', וטוען שהדבילה נחשבת כמונחת ע"ג הקרקע כיוון שהיא רואה את פני הקרקע, כלומר, נקודת הייחוס שלה היא הקרקע, והיא נחשבת כמונחת עליה, ובדומה לשיטת רש"י לעיל. לפי לשון ריב"א, הסיבה היא האופן שבו החפץ מונח במרחב באופן ויזואלי, כלומר: שמבחינת האדם יש 'קשר עין' בין החפץ לבין הרשות שהוא בה. החידוש של רב חסדא, אם כך, הוא בייחוס של החפץ לרשות, ולא חידוש בהגדרת לבינה.

סברה זו מזכירה את שיטת רבי לעיל (ה א) שחפץ באויר רה"ר נחשב כמונח כי - 'ביתא כמאן דמליא דמי' - הגדרת המקום של הבית היא כל מה שנמצא בו (אף באויר), כלומר, דבר שנמצא באויר הבית יש לייחס אותו למרחב שבו הוא נמצא, מרחב הבית, ולא צריך להיות מונח ממש. רב חסדא אמנם מצריך הנחה במובן הפיסי, אבל גם הוא מסתפק לפי ריב"א

בהימצאות באויר, והחפץ שמונח על פני הלבינה נדון כחלק מהמרחב שבו הוא נמצא, ולא בזיקה ללבינה, כפי שהסביר ר"ת.

ההבדל בין ריב"א ורש"י מחד, לר"ת ולריטב"א מאידך - הוא חריף. בעוד שלפי ר"ת והריטב"א חידוש רב חסדא חידוש מסויים בדיני לבינה ברה"ר, שניתן להתייחס ללבינה כמשטח של ד' טפחים למרות שהחפץ איננו מונח על הד' טפחים במאוזן; הרי שלפי רש"י וריב"א החידוש הוא עקרוני ורדיקלי, והוא עוסק בייחוס של חפץ למרחב. לריב"א ולרש"י החידוש של רב חסדא איננו בפרטי דיני ד' על ד', אלא שבעצם אין צריך כלל ד' על ד' להנחה או לעקירה. הדרישה למקום ד' איננה דרישה כמותית ואיננה דין בדיני השיעורים, אלא אומדנא של חכמים לקביעת נייחותו של חפץ, וככל שחפץ נייח, אין השיעור מעכב, והעיקר שיימצא החפץ ברשות האוסרת.

חידושו של רב חסדא בקנה

רב חסדא חידוש חידוש נוסף:

גּוּפָא אָמַר רַב חֲסֵדָא נְעֵץ קִנְה בְּרִשּׁוֹת הַיְחִיד וְזָרַק וְנָח עַל גַּבּוֹ אֶפִּילוּ גְבוּהָ
מֵאָה אַמָּה חֲתִיב מִפְּנֵי שְׁרִשּׁוֹת הַיְחִיד עוֹלָה עַד לְרִקִיעַ (שבת ז ב)

הקנה לדעת רב חסדא הוא חלק מהמרחב שבו הוא נמצא, כלומר - רשות היחיד (כשיטת ריב"א הנ"ל), וכיוון שרה"י עולה עד הרקיע, כלומר: ניתן לייחס חפץ בכל גובה לרה"י, וגם החפץ מונח פיסית על הקנה - הרי זה כאילו הונח ברה"י ממש. רש"י הוסיף: "דאמר כרבי - דלא בעי הנחה על גבי מקום ד", וממילא נחשב כמונח ברה"י. אם כך, יש לשאול, מדוע דווקא ברה"י, למה שלא יהיה דין דומה בנעץ קנה גם ברה"ר? יש שתי תשובות עקרוניות לשאלה זו:

התוס' שם מסבירים שיש הבדל מהותי בין רה"ר לרה"י:

ושמא י"ל דטעמא דרב חסדא דלא בעי מקום ד' ברה"י משום דאמר' ביתא כמליא דמי וחשיב כמונח על גבי מקום ארבעה אבל בכותל בעינן שיהא בחור ד' על ד'. (תוספות שבת ח א)

רה"י היא הגדרה של מקום, של מרחב מלא, של כל הבית. אדם מניח בביתו את חפציו: על הרצפה, על הקירות או על התקרה, ללא הבדל. לכן כל דבר שנמצא ברה"י הוא חלק ממנה, כל מה שנמצא בה מיוחס אליה, היא מרחב הכולל את כל מה שבתוכה, מבחינה מהותית ופונקציונלית. מה שנמצא ברשות היחיד נמצא בשליטת האדם גם אם הוא לא מונח על הקרקע, ולכן כל מה שנכנס לרה"י ייחשב כאילו 'הונח' בה, כי הוא בשליטת הרשות.

רה"ר לעומת זאת היא רשות שבה אנשים הולכים, והיא איננה מיועדת להנחת חפצים ושמירתם. הגדרתה איננה מבנית (גודל/צורה), אלא פונקציונלית ומהותית: "דרסי בה רבים". ולכן החפץ לא מיוחס אוטומטית לרה"ר, כי המרחב של רה"ר הוא לא מרחב שכולל את כל מה שבתוכו - ורק אם הונח בה באופן פסי - ייחשב כמונח ברה"ר. לפי הסבר זה דינו של רב חסדא אמור באמת רק ברה"י, ולא ברה"ר.

ואולם הר"ש משאנץ בתוספות (ד ב) מציע הבנה שונה לחלוטין וטוען שמהותית אין שום הבדל בין דין רה"י לדין רה"ר, ודין קנה אכן תקף גם ברה"ר. רב חסדא בא ללמדנו רק שרשות היחיד בוקעת ועולה עד לרקיע, ואילו רה"ר היא רק עד 10 טפחים, אבל אין ביניהן הבדל מהותי, וקנה שנמוך מ' טפחים ברה"ר גם יהא חייב אם זרק ונח על גביו:

לרשב"א נראה דברשות הרבים נמי משכחת לה למימר שדי נופו בתר עיקרו כגון שעיקרו פחות משלשה או גבוה ט' ורבים מכתפים עליו דהו רה"ר ונופו עולה למעלה מג' דלרבי הוה נוף רשות הרבים דשדינן ליה בתר עיקרו כי היכי דשדינן ליה בתר עיקרו לשווא רה"י ולרבנן לא הוה כרה"ר והא דלא מזקי ליה אביי הכי משום דרב חסדא לא בעי מקום ד' גם ברשות הרבים דמ"ש (דמאי שנא?). ורב חסדא נקט רשות היחיד משום דבעי לאשמעינן אפילו גבוה מאה אמות משום דרה"י עולה עד לרקיע ואידי דנקט איהו רשות היחיד נקט נמי בתר הכי ברה"י כ"ע לא פליגי כו' (תוספות ד ב "באילן")⁵³

הר"ש משאנץ טוען כי רב חסדא דיבר לא רק במקרה של רה"י אלא גם ברה"ר. לפי דבריו יוצא, בניגוד להבנת הראשונים האחרים, ששתי המימרות של רב חסדא: בטח לבנה ברה"ר, ונעץ קנה ברה"י - חד הן, ובדיבור אחד נאמרו: אין צורך במקום ד' על ד', אלא רק בהנחה חשובה ויציבה. חפץ שהונח יציב, הן ברה"י והן ברה"ר, ייחשב כנמצא באותה הרשות, גם אם הוא באוירה של אותה רשות, ושמה אפילו אם יוחזק על ידי כוח אלקטרו מגנטי וכל כיו"ב.

רב חסדא וסוגייתנו: קריאה חדשה של מסקנת הסוגיה

אביי ורבא (אשר מופיעים בסוגייתנו) מפרשים את מימרתו של רב חסדא בדף ז א לגבי טח בפני לבנה שחייב, ומסכימים עמו. אביי מפרש את רב חסדא ומסכים עימו לגבי נעץ קנה (שם עמ' ב). השאלה המרכזית העומדת בפנינו היא איך מסתדרת שיטתו של רב חסדא עם סוגייתנו שבה הנחת היסוד היא שאין הוצאה בלי מקום ד' על ד', והרי רב חסדא אומר שהזרק על פני לבנה או קנה - חייב, אע"ג דלית ביה מקום ד' על ד'.

לגבי נעץ על גבי קנה, אם אנחנו הולכים בשיטת התוס' שם שרב חסדא דיבר רק על רשות היחיד ואנחנו סוברים שיש הבדל מהותי בין רה"י לרה"ר ע"פ סברת 'ביתא כמאן דמליא דמאי', אזי אין סתירה בין רב חסדא לסוגייתנו, שכן גם הוצאה ליד ברה"י חייב עליה (ובדרך זו הלכו הריטב"א, הר"ן ועוד רבים). אך לר"ש משאנץ שלדעתו רב חסדא מחייב גם בנעץ על קנה ברה"ר, מאי איכא בין קנה לבין יד?

לגבי טח על גבי לבנה נוכל לתרץ כר"ת שיש בפני הלבנה ד' על ד', וייתכן שר"ת באמת פירש כך כדי ליישב את רב חסדא עם סוגיית ידו. אך לריב"א האומר שהדבילה נחשבת

53. הר"ש מתחיל עם הקושי שהעלה התוס', שהגמרא מעמידה אצלנו את רבי בזיו בנופו בתר עיקרו שעיקרו ברה"י ונופו ברה"ר, ותוס' לא הבין לשם מה לסבך את המקרה - אפשר להעמיד שכולו עומד ברה"ר, ותוס' מסביר שזה בגלל הסוגיה המקורית של רב חסדא, שאביי רצה להסביר את רבי (ח א), ואם היה אומר שכל העץ עומד ברה"ר, זה לא היה פותר כלום.

כמונחת ברה"ר מפני שיש לה זיקה לקרקע, וההנחה היא במרחב, מדוע שלא נאמר כך גם ביד המונחת ברה"ר, שתיחשב כאילו היא ברה"ר ממש, ובטלה קושיית הגמרא מעיקרא שהנחה ביד לא תיחשב כי יד אין בה מקום ד' על ד'? !

בקצרה, ע"פ הר"ש בנעץ קנה, וריב"א בטח על גבי לבנה, כיצד ניתן ליישב את רב חסדא עם ההנחה של סוגייתנו? הרי אם הסוגיות חלוקות הגמרא הייתה צריכה להעלות זאת. וגם אין לומר שיש מחלוקת אמוראים, שהרי רבא ואביי מסכימים עם רב חסדא, ורבא עצמו הוא המתרץ האחרון בסוגיית יד: "ידו של אדם חשובה לו כד' על ד'", והסוגיה עולה כמותו.

כדי להבין זאת, נחשוב שוב על חידושו של רב חסדא. כשרב חסדא מחייב אדם שטח על פני לבניה הוא בעצם אומר שחפצים לאו דווקא מתייחסים למשטח הפיסי שעליו הם מונחים, אלא לרשות, כלומר: למרחב שבו הם נמצאים. חפץ תמיד נמצא ברשות - רשות היחיד או הרבים. לפי שיטת רבי עקיבא (קלוטה כמי שהונחה) ורבי (ביתא כמאן דמליא דמיא) גם חפץ בתעופתו ייחשב כנמצא ברשות, ואפילו הנחה לא בעי. רב חסדא אמנם פוסק כחכמים שחייבת להיות הנחה על משטח, אבל הוא מקבל חלק אחד של שיטת התנאים הנ"ל. נבאר זאת בקצרה. בשיטת ר"ע/רבי יש שתי הנחות: הראשונה - שחפץ לא צריך להיות סטטי כדי להתחייב על הנחתו, והשניה - שהיחוס של חפץ איננו למשטח פיסי אלא לרשות-למרחב. רב חסדא סובר כחכמים החולקים על ר"ע ורבי, לגבי החלק הראשון, וסובר שחפץ צריך להיות סטטי, כלומר - לכל הפחות להיות מונח באופן יציב. לכן, חפץ מונח ברשות כאשר הוא מונח על זיז/קנה/כל דבר אחר יציב אשר נמצא במרחב הרשות. משעה שהוא מונח באופן יציב/רציני, הוא מיוחס לרשות שבה הוא נמצא, ולפי ריב"א, בתנאי שיש לו זיקה לאותה רשות ב'קשר עין'. מסתבר שלדעת רב חסדא מקום ד' על ד' הוא אמנם דרישה ליציבות, להנחה בטוחה, כהסברו של הרמב"ם, אך לא למשטח שיגדיר את הימצאות החפץ במרחב. כלומר החפץ צריך להימצא ברשות שבה כמובן יש ד' על ד', אך פיסית די בכך שהוא יהיה יציב, ועצם ההימצאות במרחב של ד' על ד' (הרשות), גם כשאין הוא מונח פיסית עליה, מגדירה את החפץ הלכתית כמי שנמצא באותה רשות.

לאור ניתוח זה, יש להציע קריאה חדשה בדברי רבא בסוף הסוגיה. רבא באמירתו: "ידו של אדם חשובה לו כד' על ד'" כלל לא בא לטעון שידו של אדם נחשבת ד' על ד' ממש, אלא שהיא כמו: "ד' על ד'", מבחינת משמעותה התפקודית וההלכתית. כלומר, הוא מחדש שחפץ אשר נמצא ביד נחשב כחלק מהמרחב שבו היד נמצאת, דהיינו ברה"ר או רה"י. לא כי היד היא מקום, אלא כי היד היא בדיוק כמו הזיז או הקנה שעליהם דיבר רב חסדא, כלומר - שהיא מהווה מתקן יציב ובטוח להנחה, ומה שמונח בה חשיב כמונח ברשות. היד איננה קוטעת את הרשות, ואיננה מובחנת ממנה, בדיוק כמו שהלבינה איננה חוצצת בין הדבילה לקרקע רה"ר, אם הוטחה בפניה ולא מעליה. כך כתב הרשב"א שהזדהה עם קושיית הראב"ד על רבא ותירוצו, בהם פתחנו את בירור הזיקה בין רבא לרב חסדא:

ואף על גב דכשהיא משלשה ועד עשרה חייב מה שאין כן בעמוד או בתל,
הא לא קשיא דאדם אינו נעשה רשות אלא עומד ברשות וכל שידו תוך רשות
הרבים דהיינו למטה מעשרה הרי זה כמונח בארץ (חדושי הרשב"א שבת ה א)

לפי דברינו, רבא בתשובתו הופך את מוקד הסוגיה, ומחדש חידוש מפליג שמקום ד' על ד' שבעינן להנחה בסוגייתנו, הוא בכלל לא דרישה להנחה ממשית על מקום כזה, אלא להימצאות יציבה במרחב, בדיוק כפי שרב חסדא תופס אותו ב'לבינה זקופה' ו'נעץ קנה', ובעינן ד' על ד' רק בבסיס המרחב, כלומר - ברשות שבה נמצא החפץ. לאור הבנה זו יש לתרץ גם את קושיית הראב"ד על ר"י ולהסביר שבאמת הדרישה למקום ד' על ד' היא דרישה להנחה במקום, ורבא חידש שאפשר לחלק בין שני הדינים של ההנחה (לפי ר"י): את הדרישה ליציבות, שיהא מונח - יכולה היד, כמו זיז, לבינה או קנה - לקיים. הדרישה להנחה במקום מתקיימת - אבל לא על ידי היד, אלא על ידי הרשות שהיד נמצאת בה ופועלת בה - וכך ההנחה שבה פתחה הסוגיה עומדת בתוקפה מבחינה עקרונית, ומשתנה מבחינת הבנת אופן היישום שלה.

שלא כמו שנכתב לעיל, רבא איננו מזדהה עם האמוראים שלפניו שהעמידו את המשנה במקום ד' על ד', אלא דווקא עם התנאים שהובאו בדברי ר' זירא, ורב יוסף שחולקים ואינם דורשים מקום ד' על ד', בהסתייגות אחת - שהוא דורש שתהיה הנחה יציבה - כחכמים. תשובתו הופכת את כל הסוגיה, ולא רק שאיננה חולקת על רב חסדא, אלא היא נשענת על שיטת רב חסדא, וממשיכה אותה בקביעה שאין צורך במקום ד' על ד' אפילו ברה"ר, כשיטת ריב"א והר"ש משאנץ, כנ"ל.

הקומה החדשה שבונה רבא על פני היסודות של רבו, רב חסדא, היא שגם בהנחה ביד, למרות שאיננה אוביקט סטטי, מתקיימת דרישת היציבות בהנחת חפץ, וכמובן, שהיד איננה קוטעת הימצאות במרחב של חפצים אשר מונחים בה, וחפץ שהונח בידי אדם הנמצא ברה"ר, נחשב כאילו הונח ברה"ר לכל דבר, ולא בגלל היד כשלעצמה, אלא בגלל הרשות שהיא בה.